

Prokopios'un Savaşlar Tarihi ve Gizli Tarih Eserlerinde İmparator İustinianus'un Portresi

Emine Akkaya*

Giriş

527-565 yılları arasında Bizans İmparatorluğunu yöneten İustinianus'un dönemi Bizans devleti tarihi için önemli bir yere sahiptir. Asıl adı Petrus Sabbatius olan İustinianus 483 civarında Üsküp yakınlarında bulunan Tauresium'da Latincenin konuşulduğu bir Balkan köyünde köylü bir ailenin çocuğu olarak doğdu.¹ Çocukluk dönemi ile ilgili pek bir şey bilinmemektedir. Çocuğu olmayan dayısı İustinus (518-527), kız kardeşinin oğlu olan Petrus Sabbatius'u muhtemelen onlu yaşlarında Konstantinopolis'e getirterek resmî olarak onu evlat edindi.² Moorhead'a göre, dayısı gibi taşralı olan Sabbatius, köylü geçmişini Konstantinopolis'de bırakmalı ve kendini göstermeliydi.³ Petrus Sabbatius, ileride kendisinin *Büyük* İmparator olarak anılmasında payı olan iyi bir eğitim aldı, ayrıca teolojiye özel bir ilgi duydu.⁴

* Doktora Adayı, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, İstanbul/TÜRKİYE, eminesismanakkaya@gmail.com ORCID: 0000-0001-5194-0965. DOI: 10.37879/9789751749987.2022.8

1 Charles Diehl, "Justinian: The Imperial Restoration in the West", *The Cambridge Medieval History*, Vol II: The Rise of the Saracens and the Foundation of the Western Empire, planned by J. B. Bury, Cambridge University Press, 1911, s. 2; Michael Maas, "Roman Questions, Byzantine Answers: Contours of the Age of Justinian", *The Cambridge Companion to the Age of Justinian*, ed by M. Maas, New York: Cambridge University Press, 2005,

s. 5. Bazı çalışmalarda İustinianus'un doğum yılı 482 olarak verilmektedir: John W. Barker, *Justinian and the Later Roman Empire*, Madison: University of Wisconsin Press, 1966, s. 65; John Moorhead, *Justinian*, London: New York: Longman 1994, s. 17.

2 William Gordon Holmes, *The Age of Justinian and Theodora: A History of the Sixth Century*, vol I, London: G. Bell and Sons, 1912, s. 301-302; Maas, *agm.*, s. 5. Bir başka araştırmacı ise çalışmasında İustinianus'un yirmili yaşlarında Konstantinopolis'e geldiğini belirtmektedir. Barker, *age.*, s. 65.

3 Moorhead, *age.*, s. 18.

4 Diehl, *agm.*, s. 2; George Philip Baker, *Justinian the Last Roman Empire*, New York: Cooper Square Press, 2002, s. 8; Maas, *agm.*, s. 5; Timothy Gregory, *Bizans Tarihi*, çev. Esra Ermert, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2011, s. 127.

Konstantinopolis'in siyasetini öğrenen Sabbatius seçkin sarayların askerî seferler gerektirmeyen koruma birimlerinde görevler almak suretiyle Iustinus döneminde kendini göstermeye başlamıştır.⁵

Iustinianus döneminin antik yazarı olan Prokopios'un 500 yılı civarında Filistin'de deniz kıyısında Romalıların kurduğu bir kent olan Kaisereia'da doğduğu düşünülmektedir. Klasik bir eğitim alan Prokopios, 527 yılında Komutan Belisarius'un özel yazmanı ve hukuk danışmanı olarak Belisarius ile birlikte tüm savaflara katılmıştır. 542 senesinde Konstantinopolis'e dönen Prokopios, büyük veba salgınını gözlemleyerek eserlerinde bu felaketten de bahsetmiştir. 560 yılında kendisine Illustres (seçkin) unvanı verilmiş, 562 yılında kendisi Praefectus (Bizans kenti yöneticisi) olmuştur. Prokopios'un kaleme aldığı, hüper ton polemon (Savaflar Hakkında veya Savaflar Tarihi) isimli eseri bizzat tanık olduğu olayları anlatması yönünden oldukça değerlidir. Sekiz ciltlik bu eserin ilk ikisi Sasanilerle savaşı, üçüncü ve dördüncüsü Vandallarla mücadeleyi, geriye kalan dört kitabı ise İtalya'da Ostrogotlarla yapılan mücadeleleri anlatır. Sasanilerle savaflın anlatıldığı ilk iki kitap diğerlerine oranla daha ayrıntılıdır. Bazı modern araştırmacılara göre bunun nedeni, Prokopios'un, o yıllarda Belisarius'un henüz danışmanı olduğu, ona karşı olan korumacı tutumunun olayları teferruatlı olarak anlatmasına sebep olduğu yönündedir.⁶ Sasanilerle mücadeleleri anlattığı ilk iki kitapta savafl düzenini, taktikleri detaylı bir şekilde anlatırken, diğer kitaplarda aynı titizliği görmüyoruz. Ancak, kitaplarda savaflara ilişkin her ayrıntı yer almasa da bir görgü tanığının kaleminden yaşananları okumak bizim için değerlidir. Söz konusu savaflarda İmparator Iustinianus'un yer almaması sebebiyle, sekiz ciltlik çalışmasında Iustinianus'dan pek fazla söz etmemesi gayet normal bir husustur. Öte yandan, Iustinianus'u anlattığı bölümlerde abartılı bir anlatım görülmemektedir. Prokopios'un bir diğer önemli eseri ise, Anekdotla (Bizans'ın Gizli Tarihi/Gizli Tarih) isimli eserdir.⁷ Prokopios'un "Bizans İmparatorluğunda nerede ne olmuşsa her şeyi apaçık ortaya koyacağım" diyerek başladığı Gizli Tarih, Savaflar Tarihi serisine göre daha cesur bir üslupla kaleme alınmış olduğundan oldukça dikkat çekicidir. Gizli Tarih'te yalnızca Iustinianus ve eşi Theodora'nın hayatları

5 Prok. Hist. VI, 3; Robert Browning, *Justinian and Theodora*, London: Weidenfeld and Nicolson, 1971, s. 39; Maas, agm, s. 5.

6 Averil Cameron, *Procopius and the Sixth Century*, London: New York: Routledge 1996, s. 152.

7 Uzun yıllar sonra Vatikan kütüphanesinde bulunan kaynak, 1623 yılında Alemannus'un Avrupa'da yaptığı ilk baskı ile ortaya çıkmıştır. Ancak Alemannus'un töreye aykırı ve açık saçık bulduğu bu eser, sonrasında 1663 yılında Paris'te Maltretus tarafından eksiksiz bir baskıyla yapılmıştır. Eserin Türkçe çevirisi, Orhan Duru tarafından 1973 yılında yapılmıştır.

değil, aynı zamanda başka hiçbir yerde değinmediği başka ayrıntılara da yer veren Prokopios, Bizans sosyal ve ekonomik hayatının da İustinianus döneminde nasıl bir hâl aldığını anlatmaktadır. Onun her iki eserinde verdiği farklı bilgilerle ve söz konusu bilgileri karşılaştırmakla olayları daha ayrıntılı bir biçimde değerlendirebilme imkanına sahip olmaktadır. Prokopios, Savaşlar Tarihi serisinde olayları genel olarak kronolojik şekilde ele almıştır. Örneğin, Sasanilerle mücadeleleri anlattığı kitapta aynı tarihlere denk gelen Nika İsyanı'nı da anlatmıştır. Aynı isyanı Gizli Tarih'te de okumaktayız. Aynı yazarın iki farklı kroniğinde, olayları farklı bakış açısıyla değerlendirerek yorumlamasının nedenini, Prokopios'un, Gizli Tarihte dile getirdiği aşağıdaki şu ifadesinden anlamaktayız: "Korkudan yazmam mümkün değildi".⁸

Prokopios'da İustinianus Portresi

Bu çalışmada antik yazar Prokopios'un iki eserinde çizmiş olduğu imparator İustinianus portresi üzerinde durulacaktır. Prokopios neden Savaşlar Tarihi serisinde İustinianus ile ilgili daha genel bilgiler vermişti, söz konusu çalışmalarında İustinianus ile ilgili olan bölümler hangi özellikleri barındırıyordu, aynı yazarın Gizli Tarih çalışmasında karşımıza çıkan bambaşka bir imparator portresinin nedenleri neydi, bu çalışmanın bilimsel gerçekliği nedir? sorularına yanıtlar aranmaya çalışılacaktır.

Prokopios'un her iki eserinde de karşımıza çıkan bir konu ünlü Nika isyanıdır. Konuyu daha anlaşılır kılmak adına isyanın çıkmasına neden olan arka plandan biraz bahsetmek gerekir. Bilindiği gibi Bizans sosyal hayatında önemli yer işgal eden maviler, yeşiller, kırmızılar ve beyazlar

olmak üzere dört grup vardı.⁹ Bunların içinde daha ön planda olan mavilerin aristokratlar ve arazi sahiplerini, yeşillerin ise zanaatkarları temsil ettiği bilinmektedir.¹⁰ Bu iki grubun ayrıldığı en önemli noktalardan biri de din konusudur. Çünkü yapılan çalışmalarda yeşillerin monofizit, mavilerin ise Ortodoks olduğu iddia edilmektedir ki, bu durum zaman içinde onların

8 Prok. Hist. I, 1, 2.

9 4. yüzyıldan itibaren Konstantinopolis Hipodromu'nda gerçekleştirilen Roma tarzı araba yarışları, halk ve saray mensuplarının ilgisini çeken bir aktivite idi. Ayşe Hür, "Maviler ve Yeşiller", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, C. 5, İstanbul, Tarih Vakfı Yayınları, 1994, s. 310; James Allan Stewart Evans, *The Emperor Justinian and the Byzantine Empire*, USA Greenwood Publishing Group, 2005, s. 16; Alan Cameron, *Circus Factions Blues and Greens at Rome and Byzantium*, Oxford University Press, 1976, s. 45.

10 Browning, *age.*, s. 64; Sacit Pekak, "Bizans'ta Maviler ve Yeşiller", İstanbul Ansiklopedisi, Ntv Yayınları, İstanbul 2010, s. 252.

kavgasının şiddetlenmesinde önemli bir etken haline gelmiştir.¹¹ Maviler ortodoksluğun ve Iustinianus'un davasını benimsediği için imparator da mavileri destekliyordu.¹² Prokopios Gizli Tarih'te Iustinianus'un maviilere para dağıttığını, onları yargıçlığa ve başka önemli mevkilere getirdiğini yazmaktadır.¹³ Ayrıca antik tarihçi, mavilerin bu durumdan yararlanarak toplum huzurunu bozan faaliyetlerde bulunduğunu da belirtir.¹⁴ Ancak tahta oturduğunda bu grupların nüfuzundan kurtulmak isteyen Iustinianus'un, mavilerden desteğini çekip her iki grubun da yaptıkları taşkınlıkları cezalandırması saray erkanı ile bu grupların arasının bozulmasına neden oldu.¹⁵

Prokopios Nika isyanının nedenlerini her iki çalışmasında da benzer ifadelerle anlatmıştır. Bilindiği üzere, Iustinianus döneminde Akdeniz hâkimiyetini sağlamak adına etkili bir dış politika siyaseti takip edilmiştir. Bu amaç doğrultusunda Iustinianus'un seferlerini finanse edebilmek adına kanunları hiçe sayan memurların uygulamalarının tebaayı çıkmaza sürüklediğini, bunun sonucunda da çareyi isyan etmekte bulduklarını ifade edebiliriz. Antik yazar Prokopios'un verdiği bilgiler de bu hususta önemlidir.

Prokopios, Gizli Tarih'te Iustinianus'un hazineyi nasıl güçlendirdiğini anlatmaktadır. Bizans ahalisinin işlemedikleri bir suçla itham edilerek ya da imparatora armağan ettiklerine inandırarak özel mülklerini kendi elinde topladığını, cinayetten mahkûm olanların ya da başka bir ağır suç işleyenlerin bütün mallarını Iustinianus'a devrederek cezalardan kurtulduklarını anlatmaktadır.¹⁶ Savaşlar Tarihi'nde ise bizzat Iustinianus'a yönelik bir suçlamada bulunmasa da onun görevlendirdiği memurlar yüzünden isyanın çıktığını belirtmektedir. İmparatorluğun praetorium praefectus'u olan

11 E. Foord, *The Byzantine Empire: The Rearguard of European Civilization*, London: Adam and Charles Black, 1911, s. 57; Baker, *age.*, 48; Evans, *age.*, 17; Alan Cameron, *age.*, s. 126.

12 Barker, *age.*, 84; Browning, *age.*, 64; Baker, *age.*, 48.

13 Prok. Hist. VII, 1, 2, 6, 22; IX, 33; X, 16; XVII 2,3; XXIX, 27,35.

14 Prok. Hist. VII, 22-23.

15 J. B. Bury, *History of the Later Roman Empire from the Death of Theodosius I. to the Death of Justinian*, vol II, Dover Publications, New York 1958, s. 41.

16 Prok. Hist. XI, 3; XI, 15,40,41; XIII 20-22; XIV 5,6.

Kapadokyalı İohannes¹⁷ ve quaestor Tribonianus'un¹⁸ faaliyetleri isyanın çıkmasına neden olmuştur.¹⁹ Prokopios, Kapadokyalı İohannes'in aslında eğitimsiz biri olduğunu, doğal yeteneğinin onu güçlü yaptığını ve para hırsı uğruna tüm şehirleri mahvettiğini yazmaktadır.²⁰ İohannes'in vergi toplamak suretiyle uyguladığı yanlış politika sayesinde kısa sürede İustinianus'un savaşları için gereken paranın sağlandığından bahseder.²¹ Prokopios, Tribonianus'dan ise paraya düşkün, kazancı için adaleti satmaya hazır biri olarak söz eder.²² İustinianus'un politikasında gerekli olan paranın tedarik edilmesi için bazı kanunları yürürlükten kaldırıp yenilerini ileri sürdüğünü anlatan Prokopios, benzer ifadelerle Gizli Tarih'te de ağır vergilerden halkın bunaldığını yazar.²³ Nitekim Prokopios'un, "tüm şehir öldürmek için İohannes ve Tribonianus'u aramaya başladı" deyişi isyanın boyutunu anlatan açık bir ifadedir.²⁴

Öte yandan bu isyanla ilgili ilginç bir ayrıntı da telaşlanan imparatorun kaçmaya kalkışmasıdır. Prokopios Savaşlar Tarihi'nde imparatoriçe Theodora'nın İustinianus'u durdurduğunu yazar; "...Kaçmak isterseniz kaçabilirsiniz, bunun için yeterli paramız mevcuttur, işte deniz ve botlar...

17 Kapadokyalı İohannes, Kaisareia'dan gelmiş ve kariyerine kâtip olarak başlamıştı. Çok eğitilmiş biri olmamasına rağmen 531 yılında praetorium praefectus'luğu görevine atanmıştı. Bu memurluk kurumunun orduyla ilgili tek yetkisi erzakını tedarik etmek ve ödemeleri yapmaktı. Bölgenin tüm yönetim işleri onun gözetimi altındaydı. Ayrıca Roma ve Konstantinopolis'e gönderilen tahıl ve diğer ihtiyaçların sağlanmasından sorumluydu. Vergileri yükseltebilme ve eyalet hükümetleri üzerinde doğrudan yetkisi vardı, Bk. J. S. Reid, "The Reorganization of the Empire", The Cambridge Medieval History, vol I, Cambridge University Press, 1911, s.33; G. Downey, *Constantinople in the Age of Justinian*, Norman: University of Oklahoma Press, 1960, s.41; Browning, *age.*, s.81.

18 Tribonianus, Anadolu'nun güney kıyısında Pamphlyia'da doğdu. İyi bir eğitim alan Tribonianus ilk olarak İustinianus döneminde başarılı bir avukat olarak ortaya çıktı. 529 yılında quaestor oldu, Bk. Browning, *age.*, s. 82-83. Tribonianus, İustinianus döneminin en önemli hukukçularından biridir. Hukukçu Tribonianus, codex İustinianus'un yayımlanmasında önemli çalışmalarda bulunmuştur. İustinianus döneminde yapılan önemli hukuk çalışmalarında onun büyük emeği vardır, Bk. Downey, *age.*, s. 73-76; Cecile Morrisson *Bizans Dünyası Doğu Roma İmparatorluğu 330-641*, çev. A. Bilge, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2014, s. 46-47. Tribonianus ile ilgili ayrıntılı bilgi için Bk. Kaegi-Kazhdan, "Tribonian", *The Oxford Dictionary of Byzantium*, Oxford University Press, 1991, vol III, s. 2114.

19 Prok. Pers. I, XXIV, 7.

20 Prok. Pers. I, XXIV, 12.

21 Prok. Pers. I, XXIV, 14. Kapadokyalı İohannes'in faaliyetleri ile ilgili bir değerlendirme için Bk. Bury, *age.*, 36-39; Evans, *age.*, s. 80-82.

22 Prok. Pers. I, XXIV, 16.

23 Prok. Hist. XII, 12.

24 Prok. Pers. I, XXIV, 17.

Ancak kraliyet elbisesi en soylu kefendir".²⁵ Theodora'nın bu konuşması üzerine cesaretlenen Iustinianus kaçmaktan vazgeçip, isyanı bastırmaları için Belisarius ve Mundus'u görevlendirmiştir.²⁶ Ancak burada sorgulanması gereken bir husus vardır. Başta da belirtildiği gibi Iustinianus 527 yılında tahta oturana dek önemli görevlerde bulunmuş deneyimli bir devlet adamıydı. Yani kuşkusuz bu isyan Iustinianus'un karşılaştığı ilk zorluk değildi. Böylesine büyük bir sosyal hareket elbette imparatoru düşündürmüştür ancak tahtını bırakıp kaçmaya yeltenmesi bize Prokopios'un aktardığı bu bilgiyi sorgulamaya itmiştir. Ancak Prokopios'un bu bilgiyi bize, imparatora sunmuş bir eser olan Savaşlar Tarihi'nde vermesi anlatımında abartı olmadığını ve olayın doğruluğunu kanıtlar niteliktedir. Prokopios isyanın sonunda otuz binden fazla insanın öldürüldüğünü yazmaktadır.²⁷ Gizli Tarih'te söz konusu isyandan sonra tüm senatörlerin mallarına el koyulduğunu yazan Prokopios²⁸, isyanın Iustinianus tarafından kendi lehine döndürüldüğünü ima etmektedir.

Iustinianus döneminin önemli olaylarından biri de 533-534 yılları arasında Kuzey Afrika'da Vandallarla yapılan mücadelelerdir. Prokopios, Gizli Tarih'te Kuzey Afrika'da mücadeleler sonunda beş milyon insanın öldüğünden bahseder.²⁹ Ancak bizce bu sayı abartılıdır. Üstelik Prokopios'un böyle bir rakamı Savaşlar Tarihi'nde değil de Gizli Tarih'te vermesi onun Iustinianus'a olan tepkisiyle açıklanabilir. Öte yandan Iustinianus'un ülkeyi düzene sokacak düzenlemelerde bulunmadığını ve Belisarius'u siyasal amaçlar gütmekle suçlayarak geri çağırdığını yazmaktadır.³⁰ Bunun nedeni olarak da Iustinianus'un para hırsını göstererek onun arazilerin değerlerini saptamaları için vergi memuru gönderdiğini ve ağır vergilerle en değerli arazilere el koyduğunu belirtmektedir.³¹

Bizans ordusunun Vandal ve Gotlarla yaptığı mücadelelerde Bizans ordusunda yardımcı birlik olarak yer alan Hunlara ilişkin bilgiler Savaşlar Tarihi'nde yüzeysel olarak verilmiş ve Prokopios bu konuya ilişkin kişisel düşüncesini dile getirmemiştir. Ancak antik yazar Gizli Tarih'te olaylara farklı bir bakış açısı ile yaklaşmıştır. Ortada bir sorun yokken Iustinianus'un

25 Prok. Pers. I, XXIV, 37. Theodora'nın konuşmasının tam metni için Bk. Prok. Pers. I, XXIV, 33-37.

26 Prok. Pers. I, XXIV, 40.

27 Prok. Pers. I, XXIV, 54.

28 Prok. Hist. XIX, 12.

29 Prok. Hist. XVIII, 6, 9.

30 Prok. Hist. XVIII, 9.

31 Prok. Hist. XVIII,

Hunların liderine, “anlamsız bir cömertlikle dostluk örneği olarak servet yolladığından” bahsetmektedir.³² Üstelik Prokopios, İustinianus'un bu uygulamayla İustinus döneminde de yaptığını belirtmekte, onun bu hareketi sonucunda Hunların imparatorluk topraklarına beklenmedik baskınlar yaptıkları, imparatorun haraç aldıklarını yazmaktadır.³³ Bu örneğin başka kavimler tarafından da izlendiğine ve Bizans devletinin soyulmasını başlattığını yazmaktadır.³⁴ Ancak bu konuda Prokopios'un İustinianus'a ağır bir eleştiride bulunduğu açıktır. Esasında İustinianus'un bu tutumu, Batı'ya yönelik takip ettiği dış politika sistemi ile bağlantılıdır. Dolayısıyla İustinianus yeni bir düşman kazanmak yerine, Hunları kendi yanına çekerek onlarla birlikte veya onlarsız mevcut düşmanıyla savaşmak niyetindeydi. Her iki halde de Hunlar Bizans'ın müttefiki olmalıydı. Nitekim diplomasinin savaştan daha az masraflı olduğu da unutulmamalıdır. Bu nedenle İustinianus maddi odaklı adımlar atarak sorunu Bizans lehine çözmeye çalışmıştır.

Prokopios'un hem Savaşlar Tarihi hem Gizli Tarih'te işlediği bir diğer konu da imparatorun Theodora ile olan ilişkisidir. Theodora önceden yaşadığı hayat nedeniyle eleştirilmiş ve bu evlilik hoş karşılanmamıştır. Öte yandan Roma yasaları da bir senatörün tiyatro mesleğinden gelen bir kadınla evlenmesini yasakladığından İustinianus yeni bir yasa çıkartarak Theodora ile evlenebilmiştir³⁵. Prokopios Gizli Tarih'te İustinus'un eşi Euphemianın da bu evliliğe karşı olduğunu, İustinus'un ancak eşi öldüğünde, İustinianus'un kendisini ikna etmesiyle kanunda yaptığı bir değişiklikle İustinianus ve Theodora'nın evlenebilmesini sağladığından bahsetmektedir.³⁶ Prokopios Savaşlar Tarihi'nde İustinianus'un büyük bir aşkla Theodora'yı sevmesinden bahsederken³⁷ Gizli Tarih'te İustinianus'un evlenmek için izlediği yolu sert bir dille eleştirerek “senato üyelerinden hiçbirinin bu kararı protesto edecek gücü kendinde bulamadığını ve imparatoriçeye saygı duyduklarını” belirtmiştir.³⁸

Prokopios Gizli Tarih'te İustinianus'un gaddar yönetiminden de bahsetmektedir.³⁹ Prokopios, Anastasius döneminden kalan paranın İustinia-

32 Prok. Hist. VIII, 6, XI, 5.

33 Prok. Hist. VIII, 5.

34 Prok. Hist. XI, 7.

35 Gibbon 1994: 47-48; Holmes 1912: 346-347.

36 Prok. Hist. IX, 47, 51. 37

37 Prok. Pers. I, XXV, 4.

38 Prok. Hist. VI, 22-28.

39 Prok. Hist. XIX, 5.

nus tarafından hızla harcandığından belirtir.⁴⁰ “Anlamsız inşa faaliyetleri, barbarlara boşu boşuna dağıtılan paralar” dan söz eder.⁴¹ İnsanları işlemedikleri bir suçla itham ederek imparatorlukta tüm özel mülklere el koyarak zenginleştiğinden yazar.⁴² Yazarımız yine Gizli Tarih’te Iustinianus’un Bizans Devleti’nin başına o zamana dek hiçbir dönemde görülmemiş kadar çok ağır musibetler getirdiğinden söz etmektedir.⁴³ Öyle ki Iustinianus’un kötü yönetimini veba ile karşılaştırmaktadır. Ona göre veba salgınında hayatını kaybedenler kadar kurtulanlar da olmuş, ancak Iustinianus’un kötü yönetiminden kurtulan tek bir kişi dahi olmamıştı.⁴⁴

Antik yazar ayrıca Gizli Tarih’te Iustinianus için “eşek” tabirini kullanmakta ve “kim yularını çekse oraya gitmeye hazır” ifadesini kullanmaktadır.⁴⁵ Gizli Tarih’te birçok bölümde binlerce kişinin öldürüldüğü, kentlerin yerle bir edildiğinden söz edilmektedir.⁴⁶ İmparatorun adalet anlayışına da değinen Prokopios, Iustinianus’un senatoda kimseye konuşma fırsatı vermediğine, yasaları göz ardı ederek kararları kendisinin verdiğini yazar.⁴⁷ İmparatorun dini yönünü de eleştiren Prokopios, inançlı olmasının halk için felaket olduğundan söz etmektedir.⁴⁸ Çünkü arazi anlaşmazlıkları söz konusu olduğunda bir taraf, dinsel amaçlar öne sürerek kendine ait olmayan bir toprağı ele geçirebiliyordu.⁴⁹ Ayrıca imparatorun herkesi Hristiyanlığa zorlaması, kabul etmeyenleri öldürmesi üstelik bunu cinayet olarak görmemesini eleştiren yazar⁵⁰, Savaşlar Tarihi’nde yalnızca Batının mezheplerden temizlenmesi fikri üzerinde durmaktadır. Örneğin, Prokopios Savaşlar Tarihi’nde Vandallara karşı yapılacak savaşın başlangıcında yaşanan ilginç bir anektod aktarmıştır. Doğu’dan gelen rahiplerden biri, Tanrının rüyasında kendisine zalimlerden Hristiyanları koruma görevinin kutsal olduğunu söylediğini ve bu rüyasını imparatora iletmesini istediğini anlatmıştır.⁵¹ Burada zalimler olarak bahsedilenler Arianizm mezhebine

40 Prok. Hist. XIX, 6-8, 13.

41 Prok. Hist. VIII, 9-11

42 Prok. Hist. VI, 19.

43 Prok. Hist. VI, 22-23.

44 Prok. Hist. VIII, 4.

45 Prok. Hist. VI, 25.

46 Prok. Hist. XIV, 5, 11, 17.

47 Prok. Hist. XIII, 4.

48 Prok. Hist. XIII, 5-6.

49 Prok. Hist. XIII, 7.

50 Prok. Vand. III, X, 18-21.

51 Barker, age, s.141; A.D. Lee, “The Empire at War”, *The Cambridge Companion to the Age of Justinian*, ed. M. Maas, New York: Cambridge University Press, 2005, s. 116.

mensup olan Vandallar olmalıdır. Nitekim modern literatürde imparatorun bu seferle Kuzey Afrika halkını sapkın Arianizm'den temizlemek ve ezilen Hristiyanları kurtarmak isteği üzerinde durulmuştur.⁵² Antik yazar Gizli Tarih'te yaptığı anlatımlarda o kadar ileri gitmiştir ki bu özelliğiyle hikâyesi fantastik bir anlatıma bürünmüştür. Çok sayıda bölümde imparatorun insan görünümünde bir şeytan olduğunu ifade etmesi, babasının da şeytan olduğunu ileri sürmesi bunun örnekleridir.⁵³ Gizli Tarih'te birçok bölümde imparatorun "soygunculuğunu" anlatan yazar, tüm nüfusu şantaj yoluyla soyduğundan ve memurlukları nasıl sattığından söz eder.⁵⁴

52 Barker, *age.*, s.141; A.D. Lee, "The Empire at War", *The Cambridge Companion to the Age of Justinian*, ed. M. Maas, New York: Cambridge University Press, 2005, s. 116.

53 Prok. Hist. XII, 14, 27; XVIII, 1, 36, 37; XXX, 34.

54 Prok. Hist. XI, 40 – 41; XIII, 20 – 22; XXVI, 16 – 17; XXI, 16 – 19.

Sonuç

Prokopios'un söz konusu iki çalışması Iustinianus ile ilgili içerdiği ifadeler yönünden farklı özelliklerde karşımıza çıkmaktadır. Savaşlar Tarihi serisi bizzat imparatorun emriyle yazıldığından Iustinianus aleyhinde ifadeler görmek mümkün değildir. Ayrıca bu dönemde yapılan savaşlara Iustinianus'un katılmaması da söz konusu çalışmada yer almamasının bir başka nedeni olabilir. Çalışmada Iustinianus ile ilgili bölümler ise yazarın kişisel yorumundan uzak bir üslupla yazılmış olarak karşımıza çıkmaktadır. Öte yandan Gizli Tarih eseri bambaşka bir üslupla karşımıza çıkmaktadır. İmparatorun "şeytani" tasvirini yazarın farklı anlatımlarıyla hemen her bölümde görüyoruz. Prokopios'un Iustinianus'dan nefret ettiği o kadar aşikâr ki bir ifadesinde "eşek" tabirini kullandığı görülmektedir. Ancak Prokopios'un söz konusu ifadelerinden yola çıkarak Iustinianus'a haksızlık edildiğini söylemek yanlış olmaz. Bizans Devleti tarihine gerek siyasi gerek hukuki gerekse mimari alandaki faaliyetleriyle damgasını vuran imparator Iustinianus'un dönemi araştırmacılar için büyük öneme sahiptir. "Şeytani" ve "eşek" tabirlerinden yola çıkarak kaynağın bilimsel gerçekliği tartışılabilir olsa da antik yazarın kaleminden çıkmış olması eserin önemini arttırmaktadır. Prokopios'un ayrıca Iustinianus'u sevmediği ve iktidarda kaldığı süre boyunca onun yönetiminden memnun olmadığı bariz şekilde karşımıza çıkmaktadır. Nitekim "binlerce kişinin öldürülmesi ve kentlerin yerle bir edilmesi" ifadeleri muhtemelen bu dönemde takip edilmiş olan etkili dış politika siyasetiyle ilişkili olmalıdır. Prokopios savaşlarda ele geçirilen kentlerin uğradığı zarardan bahsediyor olabilir. Çalışmalarda anlatım açısından aralarında tek benzerlik olan olay Nika İsyanı ile ilgili olan bölümdür. Prokopios iki çalışmasında da isyanın çıkmasına neden olan iki memurun ismini vererek onları suçlamıştır. Yalnızca Gizli Tarih'te söz konusu memurlarla ilgili eleştirilerini daha sert bir üslupla anlatmıştır.

KAYNAKLAR

Antik Kaynaklar

Prok. (Procopius) Pers. / Vand.

Kullanılan metin ve çeviri:

Procopius, History of the Wars, *with an English translation by H.B. Dewing*, Harvard University Press, Cambridge 1919.

Prok. (Procopius) Hist.

Kullanılan metin ve çeviri:

Procopius, Anecdota, *with an English translation by H.B. Dewing*, Harvard University Press, Cambridge 1919.

Modern Literatür Bibliyografyası

Baker, George Philip, *Justinian the Last Roman Empire*, Cooper Square Press, New York 2002.

Barker, John W., *Justinian and the Later Roman Empire*, University of Wisconsin Press, Madison 1966.

Browning Robert, *Justinian and Theodora*, Weidenfeld and Nicolson, London 1971.

Bury John Bagnell, *History of the Later Roman Empire from the Death of Theodosius I. to the Death of Justinian*, vol II, Dover Publications, New York 1958.

Cameron, Alan, *Circus Factions Blues and Greens at Rome and Byzantium*,

Cameron, Averil, *Procopius and the Sixth Century*, Routledge, London, New York 1996.

Diehl, Charles, "Justinian: The Imperial Restoration in the West", *The Cambridge Medieval History*, Vol II: The Rise of the Saracens and the Foundation of the Western Empire, planned by J. B. Bury, Cambridge University Press, 1911.

Downey, G., *Constantinople in the Age of Justinian*, University of Oklahoma Press, Norman 1960.

Evans, James Allan Stewart, *The Emperor Justinian and the Byzantine Empire*, Greenwood Publishing Group, USA 2005.

Foord, Edward, *The Byzantine Empire: The Rearguard of European Civilization*, Adam and Charles Black, London 1911.

Gibbon, Edward, Roma İmparatorluğunun Gerileyiş ve Çöküş Tarihi,

c. IV, çev. A. Baltacıgil, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 1994.

Gregory Timothy, *Bizans Tarihi*, çev. Esra Ermert, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2011.

Holmes William Gordon, *The Age of Justinian and Theodora: A History of the Sixth Century*, vol I, G. Bell and Sons, London 1912.

Hür Ayşe, “Maviler ve Yeşiller”, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, c. 5, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul 1994.

Lee A. D., “The Empire at War”, *The Cambridge Companion to the Age of Justinian*, ed. M. Maas, Cambridge University Press, New York 2005. Maas Michael, “Roman Questions, Byzantine Answers Contours of the Age of Justinian”, *The Cambridge Companion to the Age of Justinian*, ed. by M. Maas, Cambridge University Press, New York 2005.

Moorhead John, *Justinian*, London: Longman, New York 1994.

Morrisson Cecile, *Bizans Dünyası Doğu Roma İmparatorluğu 330-641*, çev. A. Bilge, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2014.

Pekak Sacit, “Bizans'ta Maviler ve Yeşiller”, *İstanbul Ansiklopedisi*, Ntv yayınları, İstanbul 2010.

Procopius, *Bizans'ın Gizli Tarihi*, çev. Orhan Duru, İş Bankası Yayınları, İstanbul 2010.

Reid J.S., “The Reorganization of the Empire”, *The Cambridge Medieval History*, vol I, Cambridge University Press, 1911.

W.E. Kaegi-A. Kazhdan, “Tribonian”, *The Oxford Dictionary of Byzantium*, vol III, Oxford University Press, 1991.